

Войташек І.

*Завідувач Богородчанської
державної нотаріальної контори
Івано-Франківської області*

ГАРАНТІЇ ДОСТУПНОСТІ НОТАРІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ДЛЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Переміщення мільйонів громадян у межах держави спричинило низку проблем, пов'язаних із реалізацією їхніх прав, зокрема у сфері нотаріального обслуговування. Нотаріальні дії мають безпосереднє значення для забезпечення законності цивільних правовідносин, посвідчення правочинів, оформлення спадщини, захисту майнових і сімейних інтересів громадян. Для внутрішньо переміщених осіб своєчасне отримання таких послуг є визначальним чинником у збереженні правового статусу, відновленні документів, розпорядженні майном, яке залишилося на окупованих або зруйнованих територіях, а також у підтвердженні юридичних фактів, необхідних для реалізації соціальних гарантій. Реалії воєнного часу виявили суттєві прогалини у механізмах забезпечення доступності нотаріальних послуг для осіб, які змінили місце проживання.

Обмеження функціонування нотаріальних контор у зонах бойових дій, евакуація державних архівів, порушення комунікаційних і логістичних ланцюгів створили ситуацію, коли значна частина громадян фактично втратила можливість отримати нотаріальні документи у встановленому законом порядку. Поряд із цим спостерігається нерівномірний розподіл нотаріусів у приймаючих громадах, що призводить до черг, перевантаження системи та подовження строків розгляду звернень. Державна політика у цій сфері спрямована на спрощення процедур, однак впровадження електронного нотаріату потребує комплексного

нормативного та технічного забезпечення, а також підготовки фахівців, здатних працювати в умовах цифрового середовища. Питання гарантування доступності нотаріальних послуг тісно пов'язане з удосконаленням системи ідентифікації особи, захистом персональних даних, забезпеченням безпеки електронних реєстрів, що становить окремий напрям дослідження у контексті цифровізації правових відносин.

Внутрішньо переміщена особа — це громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка була змушена покинути своє місце проживання всередині країни через збройний конфлікт, тимчасову окупацію територій, загрозу для життя, здоров'я або свободи, але при цьому не перетинала державний кордон. Така особа зберігає юридичне проживання та права громадянина або особи, яка перебуває на території України, і має право на державну підтримку, соціальні гарантії та доступ до базових публічних послуг, включно з реєстрацією, освітою, медичною допомогою та нотаріальним обслуговуванням [1].

Гарантії доступності нотаріальних послуг для внутрішньо переміщених осіб становлять один із центральних аспектів забезпечення правової захищеності громадян у сучасних умовах внутрішньої міграції, що зумовлена збройною агресією та окупацією частини території України. Переміщення мільйонів людей у межах держави створює складні соціально-правові виклики, серед яких надання нотаріальних послуг в умовах зміни місця проживання займає особливе місце, оскільки нотаріальні дії регулюють важливі цивільні правовідносини, включаючи посвідчення договорів, оформлення спадщини, реєстрацію майнових прав, підтвердження юридичних фактів, які впливають на соціальний статус та матеріальне забезпечення громадян. Відсутність доступу до нотаріуса або затримки у виконанні нотаріальних процедур можуть призвести до порушення прав переселенців, ускладнення відновлення документів,

обмеження можливостей для управління майном, а також створюють додаткові ризики виникнення конфліктів і спорів у сфері цивільного обігу.

Діяльність нотаріату у зонах прийому внутрішньо переміщених осіб стикається з низкою об'єктивних труднощів, які включають нерівномірний розподіл нотаріусів у нових громадах, перевантаження установ у приймаючих населених пунктах, недостатню інформаційну підтримку щодо процедур доступу до послуг, а також обмеження, пов'язані з фізичним віддаленням від місць реєстрації або архівів. Законодавчі норми передбачають можливість проведення нотаріальних дій поза місцем постійної реєстрації, однак практика демонструє необхідність удосконалення процедур дистанційного нотаріального обслуговування, впровадження електронного документообігу та забезпечення високого рівня захисту персональних даних у цифрових системах. Запровадження електронного нотаріату та мобільних послуг передбачає адаптацію нормативно-правової бази, розвиток цифрової інфраструктури та підготовку фахівців, здатних працювати з електронними реєстрами та надавати консультації в умовах воєнних і післявоєнних викликів.

Соціальний аспект забезпечення доступності нотаріальних послуг проявляється через вплив на життєві умови внутрішньо переміщених осіб, оскільки своєчасне оформлення документів дозволяє зберегти правові зв'язки, відновити спадкові та майнові права, реалізувати трудові та соціальні гарантії, захистити сімейні інтереси. Проблеми доступності можуть спричиняти затримки у виплаті соціальної допомоги, обмеження у проведенні угод з нерухомістю, створювати юридичну невизначеність у майнових спорах [2]. Дослідження практики нотаріального обслуговування внутрішньо переміщених осіб виявляє потребу у комплексних заходах, що поєднують нормативне регулювання, технологічні інновації та підвищення правової обізнаності громадян, зокрема через інформування про можливості дистанційного звернення,

порядок отримання електронних документів та процедури підтвердження особи у цифровому середовищі.

Взаємозв'язок між правовою доступністю та соціальною адаптацією переселенців підкреслює необхідність створення ефективної системи гарантій, що охоплює як організаційні, так і технологічні аспекти. Розширення мережі нотаріальних округів у місцях компактного проживання переселенців, запровадження мобільних та виїзних бригад нотаріусів, організація консультаційних центрів правової допомоги дозволяє зменшити навантаження на локальні установи та скоротити час очікування на виконання нотаріальних дій. Паралельно з цим розвиток електронного нотаріату створює можливість забезпечити правову визначеність та оперативний доступ до документів, що має критичне значення для осіб, які втратили житло, документи або засоби до існування.

Аналіз нормативно-правових документів, регламентуючих діяльність нотаріату, показує прагнення законодавця гармонізувати українську систему з європейськими стандартами, забезпечити рівність доступу до правосуддя та гарантувати реалізацію конституційних прав громадян незалежно від їхнього місця проживання. Зокрема, Закон України «Про нотаріат» [3] визначає правові засади нотаріальної діяльності, встановлює основні принципи нотаріату, перелік нотаріальних дій, повноваження нотаріусів, а також порядок їх призначення та атестації. Закон передбачає можливість вчинення нотаріальних дій поза місцем постійної реєстрації особи, що є важливим для внутрішньо переміщених осіб, які змушені змінювати місце проживання через збройний конфлікт або інші обставини.

Водночас практика застосування зазначених нормативно-правових актів демонструє необхідність вдосконалення процедур та забезпечення ресурсів, що дозволяють ефективно впроваджувати норми на практиці. Наприклад, Закон України « Про затвердження Змін до Порядку вчинення

нотаріальних дій нотаріусами України » [4] вніс зміни до Закону України «Про нотаріат» [3], зокрема щодо розширення повноважень приватних нотаріусів, що дозволяє їм вчиняти нотаріальні дії на всій території України, незалежно від місця їх реєстрації. Крок сприяє підвищенню доступності нотаріальних послуг для внутрішньо переміщених осіб, оскільки вони можуть звертатися до будь-якого нотаріуса на території України для вчинення необхідних нотаріальних дій.

Дослідження проблеми гарантування доступності нотаріальних послуг для внутрішньо переміщених осіб забезпечує підґрунтя для розробки ефективних заходів, спрямованих на захист прав та свобод громадян, оптимізацію роботи нотаріальних установ та інтеграцію цифрових технологій у правове середовище. Впровадження таких механізмів сприяє створенню стабільної правової системи, яка здатна забезпечувати функціонування цивільного обігу, збереження спадкових та майнових прав, реалізацію соціальних гарантій незалежно від змін у місці проживання громадян. Надання нотаріальних послуг переселенцям у доступній формі підвищує ефективність державної політики, спрямованої на відновлення правового порядку та соціальної адаптації населення у складних умовах воєнного конфлікту та післявоєнного відновлення.

Висновки. Гарантії доступності нотаріальних послуг формують комплексний механізм, який включає нормативно-правове регулювання, організаційні рішення, цифрові технології та правову освіту громадян. Дослідження практики надання послуг переселенцям дозволяє виявити вузькі місця системи та розробити рекомендації щодо оптимізації процесів, удосконалення процедур, створення ефективних моделей взаємодії між державними установами, нотаріусами та громадянами. Забезпечення рівного доступу до нотаріальних послуг сприяє зміцненню правової системи, підтримує соціальну стабільність та підтверджує принцип верховенства права, забезпечуючи можливість реалізації

цивільних і майнових прав для всіх категорій населення, включаючи внутрішньо переміщених осіб, в умовах постійних змін та викликів сучасного суспільства.

Список використаних джерел:

1. Завальний В.В. Загальнотеоретичні особливості правового статусу внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 6. С. 213–217. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/anpopr_2022_6_40
2. Лютіков, П. С., О. В. Кузьменко, В. Г. Чорна. Принципи адміністративно-правового регулювання нотаріальної діяльності: поняття та класифікація. *Проблеми сучасних трансформацій*. Серія: право, публічне управління та адміністрування. 2023. С. 8. URL: <https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/2023-8-01-04>
3. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 р. № 3425-XII. Редакція від 10.01.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text>
4. Про затвердження Змін до Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України: Наказ Міністерства юстиції України від 02.01.2025 р. № 14/5. Прийняття від 02.01.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0012-25#Text>